

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Педагогічний факультет

Кафедра педагогіки дошкільної та початкової освіти

ДИПЛОМНА РОБОТА

магістра

на тему «Формування критичного мислення молодших школярів у процесі реалізації завдань природничої освітньої галузі»

Виконала студентка 2 курсу ПО – 2м

Спеціальності 013 «Початкова освіта»

Бейко Людмила Василівна

Керівник: к.п.н., доц. Кузьма-Качур М.І.

Рецензент: канд. пед. наук, доц. Шелевер О.В.

м. Мукачево – 2019 року

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ	9
1.1. Історико-педагогічний аналіз проблеми формування критичного мислення молодших школярів	9
1.2. Критичне мислення як чинник формування особистості	18
1.3. Ознаки критичного мислення молодших школярів	27
Висновки до 1 розділу	38
РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА РЕЗУЛЬТАТИВНОСТІ ФОРМУВАННЯ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПРОЦЕСІ РЕАЛІЗАЦІЇ ЗАВДАНЬ ПРИРОДНИЧОЇ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ	40
2.1. Педагогічні умови ефективного формування критичного мислення молодших школярів	40
2.2. Система вправ як основа формування критичного мислення молодших школярів	50
2.3. Організація дослідно-експериментальної перевірки розвитку критичного мислення в учнів початкових класів	64
Висновки 2 розділу	70
ВИСНОВКИ	72
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	74
ДОДАТКИ	

ВСТУП

Сучасне інформаційне суспільство – це період високих технологій і досягнень у розвитку економіки, що потребує від освіти формування компетентної, креативно мислячої та активної особистості. Саме на досягнення кінцевого результату – розвитку особистості через призму формування життєво необхідних компетентностей – націлена сучасна модель освіти. Нові вимоги ставлять за практично значущу мету діяльності вчителя не управління процесом засвоєння учнями знань, а як діяльність вчителя-фасилітатора, тобто його діяльність буде полягати у педагогічному супроводі формування компетентної особистості.

Одним із стратегічних завдань реформування освіти в Україні згідно Державного стандарту початкової освіти, є всебічний розвиток дитини, її талантів, здібностей, компетентностей та наскрізних умінь відповідно до вікових та індивідуальних психофізіологічних особливостей і потреб, формування цінностей, розвиток самостійності, творчості та допитливості. Розв'язання цього завдання передбачає психолого-педагогічне обґрунтування змісту й методів освітнього процесу, спрямованого саме на розвиток особистості учнів.

Модернізація освітньої галузі «Природознавство» Державного стандарту початкової освіти, згідно Концепції Нової української школи, спрямовує на розвиток компетентностей, «що передбачають формування допитливості, прагнення шукати і пропонувати нові ідеї, самостійно чи в групі спостерігати та досліджувати, формулювати припущення і робити висновки на основі проведених дослідів, пізнавати себе і навколишній світ шляхом спостереження та дослідження».

Наш час – це час змін і перетворень у різних сферах життя. Входячи в нову епоху, людство відчуває потребу кардинальної модифікації та зміни орієнтації в бік толерантності й демократії. Тому саме зараз важливим є питання розвитку критичного мислення.

Передбачаючи рух і саморозвиток особистості, критичне мислення стає життєвою необхідністю. Під критичним мисленням слід розуміти процес розгляду ідей з багатьох точок зору, відповідно до їх змістових зв'язків, порівняння їх з іншими ідеями.

Технологія розвитку критичного мислення учнів упроваджується у багатьох країнах світу, у тому числі і в Україні (К. Баханов, О. Белкіна-Ковальчук, С. Блум, І. Бондарук, Т. Воропай, С. Мирошник, О. Пометун, Л. Терлецька, С. Терно, О. Тягло та інші).

Проведений вченими науковий аналіз досліджуваного феномену в молодших школярів висвітлює коло нез'ясованих проблем формування критичного мислення учнів цієї вікової категорії. Тільки в останні роки узагальнюються підходи до трактування критичного мислення молодших школярів, почали з'являтися публікації кращих учителів з дослідження та визначення шляхів та умов його формування в учнів початкових класів. Зокрема у «Пораднику для вчителя» виокремлено трактування категорії за Джінні Стіл, Куртом Мередіта, Чарльзом Темпла: «Критичне мислення – це складний ментальний процес, що починається із залучення інформації та закінчується прийняттям рішення». Завдання розвитку критичного мислення, які повинні закладатися в учнів молодшого шкільного віку, наскрізно акцентується у різних законодавчих актах.

Актуальність проблеми обумовила вибір теми магістерської роботи **«Формування критичного мислення молодших школярів у процесі реалізації завдань природничої освітньої галузі».**

Метою дослідження є теоретичне обґрунтування та експериментальна перевірка педагогічних умов формування критичного мислення молодших школярів у процесі реалізації завдань природничої освітньої галузі.

Об'єкт дослідження – процес формування критичного мислення молодших школярів.

Предмет дослідження – педагогічні умови формування критичного мислення молодших школярів у процесі реалізації завдань природничої освітньої галузі.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати стан формування критичного мислення у психолого-педагогічній науці і практиці.
2. З'ясувати сутність критичного мислення, показники його наявності в особистості молодшого школяра.
3. Виділити педагогічні умови ефективного формування критичного мислення молодших школярів.
4. Дослідно-експериментальним шляхом перевірити ефективність педагогічних умов формування критичного мислення молодших школярів у процесі реалізації завдань природничої освітньої галузі.

Методи дослідження. З метою визначення стану та теоретичного обґрунтування проблеми формування критичного мислення молодших школярів у процесі реалізації завдань природничої освітньої галузі, використано комплекс методів дослідження, зокрема:

– *теоретичних*: теоретичний аналіз і синтез, які застосовувались на етапах визначення цілей, предмета, завдань дослідження, а також у розробці способів формування критичного мислення, в оцінці результатів дослідження;

– *емпіричні* – діагностичні (бесіди, інтерв'ю, ситуації вибору), спостереження за навчальним процесом, спостереження вчителя – у процесі здійснення констатувального експерименту; експериментальні (вивчення результатів діяльності школярів, педагогічний експеримент) – у процесі здійснення формувального експерименту, методи математичної статистики при обробці експериментальних даних для визначення їх значущості та надійності. Використовувались якісний і кількісний аналізи результатів дослідження.

Практичне значення одержаних результатів дослідження визначається тим, що розроблено і впроваджено у навчальний процес систему вправ щодо формування критичного мислення учнів початкових класів на уроках природознавства. Описані педагогічні умови дозволяють технологізувати процес формування критичного мислення учнів початкових класів у широкому впровадженні.

Публікації. Основні положення та результати дослідження викладені у чотирьох публікаціях, з яких: стаття в журналі «Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія «Педагогіка та психологія», «Історико-педагогічний аналіз проблеми формування критичного мислення молодших школярів», 3-ох публікаціях збірників тез науково-практичних конференцій.

Структура й обсяг роботи. Дипломна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (74 найменування), додатків (5). Загальний обсяг роботи становить 119 сторінок, із них основного тексту – 74 сторінок. Робота містить – 7 таблиць та 4 рисунки.

ВИСНОВКИ

Узагальнення результатів педагогічного пошуку, аналіз джерельної бази та результати експерименту дають підстави зробити такі висновки:

1. У сучасному суспільстві на перше місце виступає здатність й готовність людини мислити творчо, критично, вміння протидіяти маніпулюванню. Критичне мислення є не тільки результатом демократичного способу життя, але й фактором його функціонування та розвитку. Тому проблема формування критичного мислення в учнів набуває особливого значення. У дослідженні виявлено, що значна частина педагогів, психологів, мислителів кінця XIX – початку XX століття, здійснюючи критичний аналіз практики школи того часу, вказували на її спрямованість на некритичне сприймання істин, на безпосереднє запам'ятовування. Але в змісті цієї критики звучала глибока віра в необмеженні можливості розвитку

в дітей найскладніших форм мислення і, зокрема, критичного. Проте друга половина ХХ століття характеризується зростанням досліджень, теоретичних та практичних доробків, в яких виявляються більші можливості формування основ критичного мислення в молодших школярів. Ґрунтовні дослідження проблеми проводили Ш. Амонашвілі, Л. Виготський, С. Рубінштейн, В. Сухомлинський та ін. В сучасний період проводяться дослідження, які підтверджують можливість формування у школярів початкових класів більш складних якостей, які забезпечують, обумовлюють розвиток критичного мислення (К. Баханов, О. Белкіна-Ковальчук, С. Блум, І. Бондарук, Т. Воропай, С. Мирошник, О. Пометун, Л. Терлецька, С. Терно, О. Тягло та ін.).

2. Погляди вчених на можливість формування критичного мислення у школярів досить суперечливі. Оскільки єдиного визначення поняття «критичне мислення» в педагогічній науці і практиці не існує, тому і підходи дослідників до формування критичного мислення учнів досить варіативні. Ми розглядаємо критичне мислення як здатність людини до самостійної оцінки явищ оточуючої дійсності, інформації, наукових знань, думок і тверджень інших людей, вміння бачити їх позитивні і негативні сторони, а також прагнення до кращого, більш оптимального розв'язання проблем, завдань, до перегляду існуючих догм, стереотипів, традицій. Виділено показники критичного мислення молодших школярів: незалежність мислення, відносна самостійність думок; протистояння до навіювання думок, зразків поведінки, вимог інших; критичне ставлення до себе, виявлення власних помилок та адекватне ставлення до них; пошукова спрямованість мислення, прагнення до знаходження кращих варіантів вирішення проблем; вміння брати участь у діалоговій взаємодії.

3. Серед чинників, які впливають на ефективність будь-якої педагогічної технології виділено нами такі педагогічні умови: наявність високої педагогічної культури та критичного мислення самих учителів; забезпечення діалогічності освітнього процесу на уроках природознавства;

демократичний характер взаємин вчителя і учнів, повага до власної думки учня; заохочення та підтримка вчителем оригінальних, нестандартних думок, ідей, пропозицій учнів у процесі реалізації завдань природничої освітньої галузі. Вдала реалізація означених педагогічних умов може істотно впливати на процес формування критичного мислення молодших школярів за умови, коли вони взаємопов'язані між собою.

4. Експериментально доведено, що використання у ЕК технології критичного мислення сприяло кращій реалізації завдань природничої освітньої галузі. Учні швидше виконували вправи, краще розуміли сутність природних явищ і процесів, більше цікавитись навколишніми подіями і явищами. Показники рівнів розвитку критичного мислення значно зросли в учнів ЕК у порівнянні з учнями КК: високий рівень в ЕК зріс з 20% до 35% проти 25% в учнів КК, показники середнього рівня становлять 35% в обох класах, значно зменшилися показники низького рівня в ЕК – з 55% до 30%, а в КК з 50% до 40%.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів досліджуваної проблеми. Додатково наукового пошуку потребують узагальнення й вивчення питань підготовки вчителя початкових класів до застосування технології критичного мислення у процесі реалізації завдагь природничої освітньої галузі.

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

тел./факс +380-3131-21109

Веб-сайт університету: www.msu.edu.ua

E-mail: info@msu.edu.ua, pr@mail.msu.edu.ua

Веб-сайт Інституційного репозитарію Наукової бібліотеки МДУ: <http://dspace.msu.edu.ua:8080>

Веб-сайт Наукової бібліотеки МДУ: <http://msu.edu.ua/library/>